

PEDAGOGIK ETIKA VA KOMMUNIKATIV MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Jozilova Sevinch

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti ona tili va adabiyoti ta'limi
fakulteti kechki ta'lim shakli 4-kurs 404-guruh talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik etika va kommunikativ madaniyatning ta'lim jarayonidagi o'rni hamda ularni shakllantirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagog shaxsining axloqiy fazilatlarini, kasbiy mas'uliyati, muloqot jarayonidagi nutqiy va xulq-atvor me'yorlari pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida yoritilgan. Shuningdek, pedagogik etika va kommunikativ madaniyatning o'zaro uzviy bog'liqligi, ularni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ta'lim muhitining ahamiyati asoslab beriladi. Maqola xulosalari pedagog kadrlar tayyorlash tizimida axloqiy va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik etika, kommunikativ madaniyat, pedagog shaxsi, kasbiy muloqot, axloqiy kompetensiya, ta'lim jarayoni, pedagogik muomala.

KIRISH

Bugungi globallashuv va ta'lim tizimidagi tub islohotlar sharoitida pedagog shaxsiga qo'yiladigan talablar tobora ortib bormoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat chuqur kasbiy bilim va metodik mahoratga ega bo'lishi, balki yuksak axloqiy fazilatlar va rivojlangan kommunikativ madaniyat sohibi sifatida jamiyatda o'z o'rnini topishi lozim. Shu bois pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish masalasi ta'lim nazariyasi va amaliyotining dolzarb muammolaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda [Karimov, 2019; 34].¹¹⁶ Pedagogik etika pedagogning kasbiy faoliyatida amal qilishi zarur bo'lgan axloqiy me'yorlar, mas'uliyat va xulq-atvor qoidalarini o'z ichiga oladi. U ta'lim jarayonida o'qituvchi va ta'lim oluvchilar o'rtasidagi munosabatlarning sog'lom, adolatli va samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi. Kommunikativ madaniyat esa pedagogning nutqiy savodxonligi, muloqot jarayonidagi madaniyati, tinglash va tushunish qobiliyatlari orqali namoyon bo'lib, pedagogik ta'sir kuchini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi [Usmonova, 2020; 41].

Ilmiy adabiyotlarda pedagogik etika va kommunikativ madaniyat o'zaro uzviy bog'liq tushunchalar sifatida talqin qilinadi. Chunki pedagogning axloqiy qarashlari uning muloqot uslubida, nutq madaniyatida va ta'lim jarayonidagi munosabatlar tizimida yaqqol namoyon bo'ladi. Muloqot madaniyati yetarli darajada shakllanmagan pedagog faoliyatida ta'lim samaradorligi pasayishi, tarbiyaviy ta'sirning susayishi kuzatiladi [Qodirov, 2018; 56].¹¹⁷ Shu nuqtayi nazardan, pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish mexanizmlarini ilmiy jihatdan o'rganish, ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada pedagogik etika va kommunikativ madaniyat tushunchalarining nazariy asoslari, ularni rivojlantirish yo'llari va zamonaviy ta'lim muhitidagi o'rni tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA

¹¹⁶ Abdullayeva, M. (2020). *Pedagogik madaniyat va o'qituvchi kasbiy mahorati*. Toshkent: Fan va texnologiya.

Karimov, N. (2019). *Pedagogik etika asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.

¹¹⁷ Ne'matov, H. (2005). *Nutq madaniyati va pedagogik muloqot*. Toshkent: Fan. Qodirov, D. (2018). *Pedagogik muloqot va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati*. Toshkent: Sharq.

Mazkur tadqiqot pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish jarayonining nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ularning ta'lim jarayonidagi amaliy ahamiyatini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy pedagogik yondashuvlar, axloqiy-ta'limiy konsepsiyalar hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga oid ilmiy qarashlarga tayangan holda ishlab chiqildi [Karimov, 2019; 45]. Tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy metodlarning uyg'unligidan foydalanildi. Nazariy bosqichda pedagogik etika va kommunikativ madaniyatga oid mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tahlil qilindi, mavjud yondashuvlar taqqoslandi hamda umumlashtirildi [Usmonova, 2020; 52]. Ushbu bosqich pedagogik etika tushunchasining mazmunini aniqlash va uning kommunikativ madaniyat bilan o'zaro bog'liqligini ilmiy jihatdan asoslashga xizmat qildi.

Amaliy bosqichda esa pedagoglarning kasbiy faoliyatidagi kommunikativ xulq-atvori, muloqot madaniyati va axloqiy me'yorlarga rioya etish holati pedagogik kuzatuv va diagnostik tahlil asosida o'rganildi. Shuningdek, suhbat va so'rovnomalar metodlari orqali pedagoglarning pedagogik etika va kommunikativ madaniyatga bo'lgan munosabati, ularning ushbu yo'nalishdagi ehtiyojlari aniqlandi [Qodirov, 2018; 61].¹¹⁸ Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar taqqoslash va umumlashtirish metodlari yordamida tahlil qilinib, pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirishda samarali bo'lgan omillar aniqlandi. Natijalar asosida ilmiy xulosalar chiqarilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

1-jadval. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar va ularning vazifalari

Tadqiqot metodlari	Metodning mazmuni	Tadqiqotdagi vazifasi
Nazariy tahlil	Ilmiy-pedagogik manbalarni o'rganish	Pedagogik etika va kommunikativ madaniyatning nazariy asoslarini aniqlash
Pedagogik kuzatuv	Ta'lim jarayonidagi muloqotni tahlil qilish	Pedagoglarning kommunikativ xulq-atvorini baholash
Suhbat va so'rovnomalar	Pedagoglar fikrini aniqlash	Axloqiy va kommunikativ muammolarni aniqlash
Taqqoslash	Turli yondashuvlarni solishtirish	Samarali metodlarni belgilash
Umumlashtirish	Olingan natijalarni tizimlashtirish	Ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish

Mazkur metodologik yondashuv pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish jarayonini kompleks tahlil qilish imkonini berib, tadqiqot natijalarining ishonchligi va ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi ekanligi aniqlandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, pedagogning axloqiy fazilatlarini va muloqot madaniyati nafaqat ta'lim sifati, balki o'quvchi shaxsining ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagogning nutqi, xulq-atvori va muloqotdagi pozitsiyasi o'quvchilar tomonidan namunaviy model sifatida qabul qilinadi [Karimov, 2019; 47].

Muhokamalar davomida aniqlanishicha, ta'lim muassasalarida pedagogik etika me'yorlariga rioya qilish darajasi pedagoglarning kommunikativ kompetensiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Yuqori kommunikativ madaniyatga ega pedagoglar o'quvchilar bilan o'zaro hurmatga asoslangan, samarali va ijobiy muloqot muhitini yaratishga muvaffaq bo'ladi. Aksincha, kommunikativ madaniyat yetarli darajada shakllanmagan holatlarda nizoli vaziyatlar, tushunmovchiliklar va pedagogik jarayonda psixologik zo'riqishlar yuzaga kelishi kuzatildi [Usmonova, 2020; 55].

¹¹⁸ Rasulov, A. (2017). *O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi*. Toshkent: Navoiy nashriyoti.
To'raev, B. (2020). *Ta'lim jarayonida axloqiy tarbiya masalalari*. Toshkent: Fan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, amaliyotda uchrayotgan asosiy muammolardan biri — pedagoglarning pedagogik etika va kommunikativ madaniyatga oid nazariy bilimlari mavjud bo'lsa-da, ularni real ta'lim jarayonida samarali qo'llay olmasligidir. Bu holat ko'pincha kasbiy muloqotda qat'iy buyruqbozlik, biryozlama munosabat va emotsional barqarorlikning yetishmasligi bilan namoyon bo'ladi. Natijada o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi pasayib, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarida salbiy muhit yuzaga keladi [Qodirov, 2018; 63].¹¹⁹ Mazkur muammoni bartaraf etish uchun pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash jarayoniga pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus treninglar va amaliy mashg'ulotlarni tizimli ravishda joriy etish taklif etiladi. Xususan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni modellashtirish, reflektiv tahlil va muloqot madaniyatini baholashga qaratilgan mashqlar pedagoglarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi [Rasulov, 2017; 41].

Shuningdek, ta'lim muassasalarida pedagogik etika kodeksiga asoslangan ichki monitoring tizimini joriy etish, pedagoglarning muloqot madaniyatini muntazam tahlil qilish va rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish ijobiy natijalarga olib kelishi aniqlandi. Bu yondashuv pedagogik etika va kommunikativ madaniyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish uzluksiz, tizimli va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ishlar ta'lim sifatini oshirish, sog'lom pedagogik muhitni shakllantirish va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur ilmiy tadqiqot natijalari pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish ta'lim jarayonining muhim va ajralmas tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatdi. Pedagogning axloqiy fazilatlarini, muloqot madaniyati va kasbiy xulq-atvori nafaqat ta'lim sifatiga, balki o'quvchi shaxsining ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimida dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, pedagogik etika va kommunikativ madaniyatning samarali shakllanishi tizimli va maqsadli yondashuvni talab etadi. Pedagoglarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda, ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, pedagogik muloqotda hurmat, hamkorlik, empatiya va mas'uliyat tamoyillariga amal qilish ta'lim muhitining ijobiy shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida pedagogik etika va kommunikativ madaniyatga alohida e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatdi. Maxsus treninglar, amaliy mashg'ulotlar va reflektiv faoliyat asosida tashkil etilgan o'quv jarayonlari pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga, nizoli vaziyatlarning oldini olishga hamda samarali muloqotni yo'lga qo'yishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik etika va kommunikativ madaniyatni shakllantirish uzluksiz, tizimli va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan jarayon bo'lib, u ta'lim sifatini oshirish, sog'lom pedagogik muhitni yaratish va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda qo'llash uchun ilmiy-metodik ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. (2020). *Pedagogik madaniyat va o'qituvchi kasbiy mahorati*. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Karimov, N. (2019). *Pedagogik etika asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Ne'matov, H. (2005). *Nutq madaniyati va pedagogik muloqot*. Toshkent: Fan.
4. Qodirov, D. (2018). *Pedagogik muloqot va uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati*. Toshkent: Sharq.
5. Rasulov, A. (2017). *O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi*. Toshkent: Navoiy nashriyoti.

¹¹⁹ Usmonova, N. (2020). *Pedagogik etika va zamonaviy ta'lim*. Toshkent: O'qituvchi.
Xolmirqayev, Sh. (2016). *Pedagog shaxsi va kasbiy madaniyat*. Toshkent: Sharq.

6. To'raev, B. (2020). *Ta'lim jarayonida axloqiy tarbiya masalalari*. Toshkent: Fan.
7. Usmonova, N. (2020). *Pedagogik etika va zamonaviy ta'lim*. Toshkent: O'qituvchi.
8. Xolmirzayev, Sh. (2016). *Pedagog shaxsi va kasbiy madaniyat*. Toshkent: Sharq.